

Thomas Manns sprogkunst – og romanen *Kongelig Højhed*

Foredrag for
Det Danske Thomas Mann Selskab
Trinitatis sognehus d. 11.11.2021

Ole Bech
Hjemmeside: olebech.de

Disposition

Del 1: Thomas Manns kunstopfattelse (1906 - 1910)

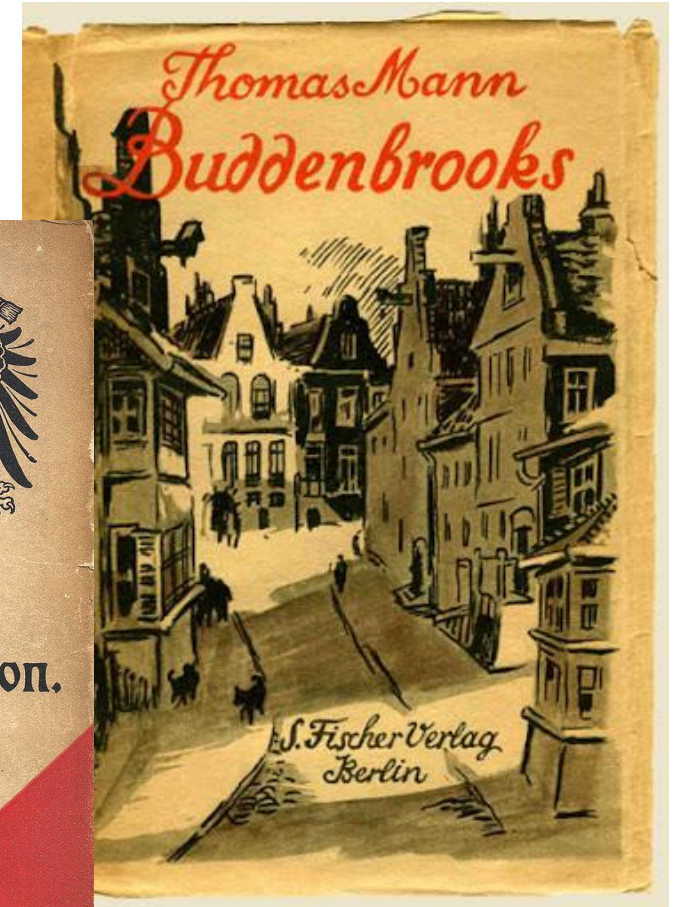
- *Über die Kritik* (1905)
- *Bilse und Ich* (1906; genudgivet 1922)
- *Mitteilung an die literaturhistorische Gesellschaft in Bonn* (1907)

Del 2: Analyse af *Kongelig Højhed* (1903 - 1909)

- Historien om fremskridt, velstand og lykke
- Historien om egoisme, magt og mangel på kærlighed
- Historien om den jødisk-kristne civilisation

Bilse und Ich

Virkelighed og kunst

Finde – ikke finde på

For mig står det klart, at **evnen til at finde på** langt fra er et kriterium for at være digter. Det er en helt og aldeles underordnet evne, som af de bedste og største digtere nærmest betragtes med foragt og som de undværer uden problemer [...]

Shakespeare portrætterede for eksempel en tyk mand fra sin bekendtskabskreds, der hed Mr. Chettle, og det kom der John Falstaff ud af. Shakespeare **fandt** frem for at finde på.

Bilse und Ich

Subjektiv brug af virkeligheden

Det er ikke evnen til at finde på - det er evnen til at besjæle, som gør én til digter. Og det er lige meget, om det er et ældre eventyr eller et stykke levende virkelighed, som digteren fylder med sin ånd og sit væsen - det er denne **digterens besjæling og gennemtrængning af stoffet**, som gør det til hans ejendom [...] Besjælingen ... er i sidste ende ikke andet en den kunstneriske proces, som man kan kalde for den **subjektive berigelse** af et stykke af virkeligheden.

Bilse und Ich

At bringe en idé til udtryk

Shakespeare fandt **en naiv historie**, som syntes ham egnet til at være en lignelse og kulørt **iklædning**, et sanseligt middel til **at bringe en oplevelse, en idé til udtryk**.

Bilse und Ich

Kunst er erkendelse og kritik

Der er i Europa opstået en åndelig skole – skabt af Friedrich Nietzsche - i hvilken man har vænnet sig til at lade begrebet 'kunstner' falde sammen med begrebet 'den erkendende'. I denne skole er grænsen mellem **kunst og kritik** langt mere flydende end den var tidligere [...]
Kunstneren, der er af denne skole, vil erkende og forme, **erkende dybt og forme smukt.**

Bilse und Ich

Kunstneren står frit

For at sige det lige ud, så er jeg for frihed. Ordet, ånden skal være fri. **Kritikken** skal være fri ... Enhver kunstner bør elske **friheden frem for alt** og i alt.

Über die Kritik

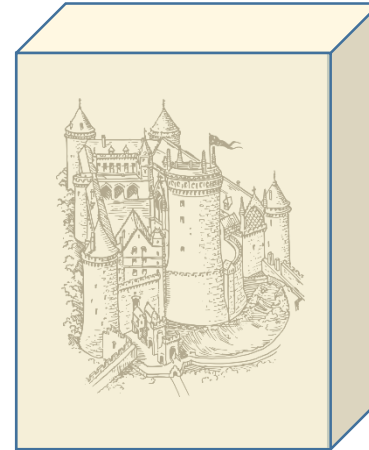

Kunstopfattelse

Virkelighed

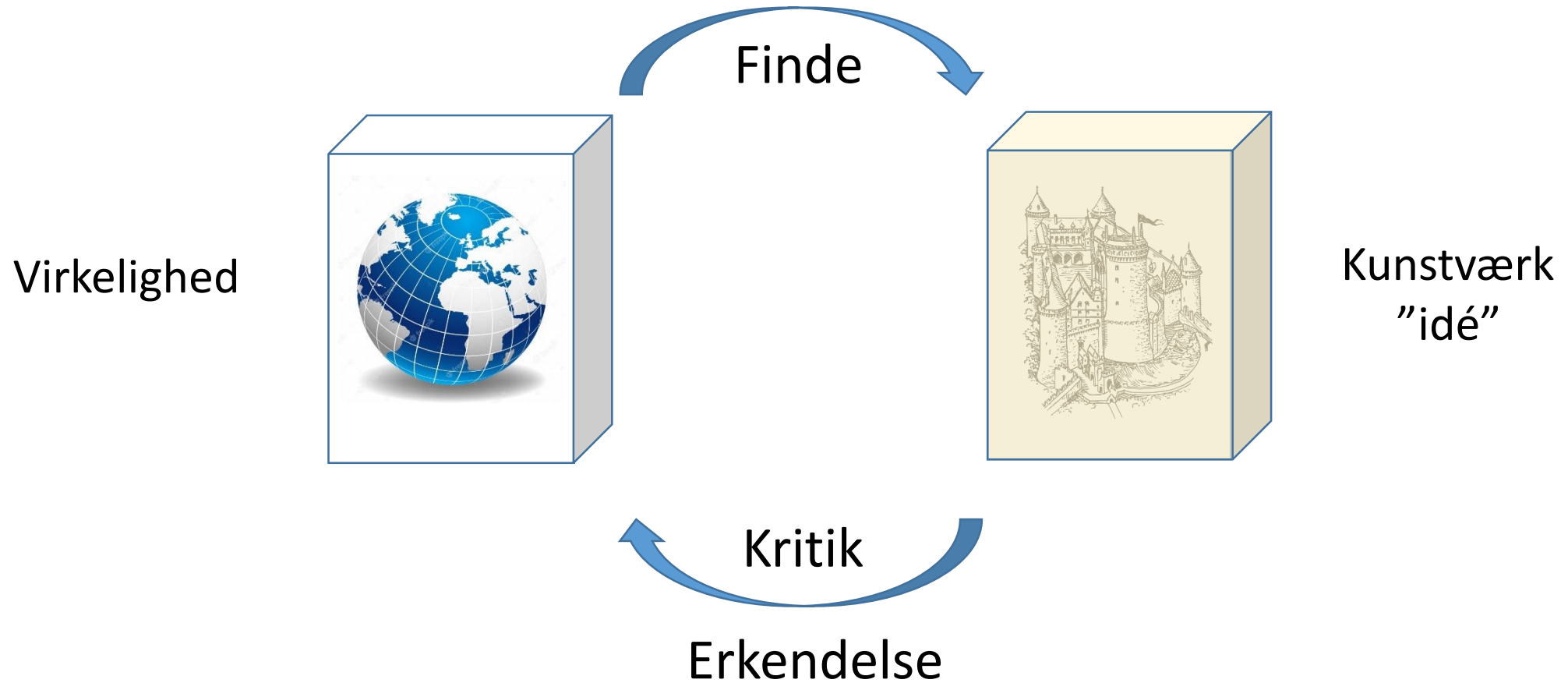

Finde

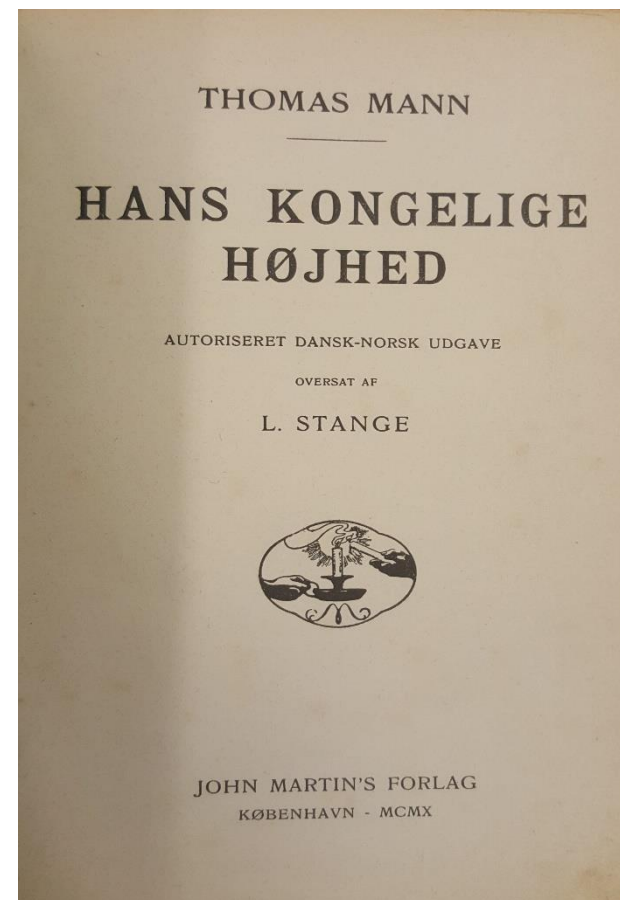
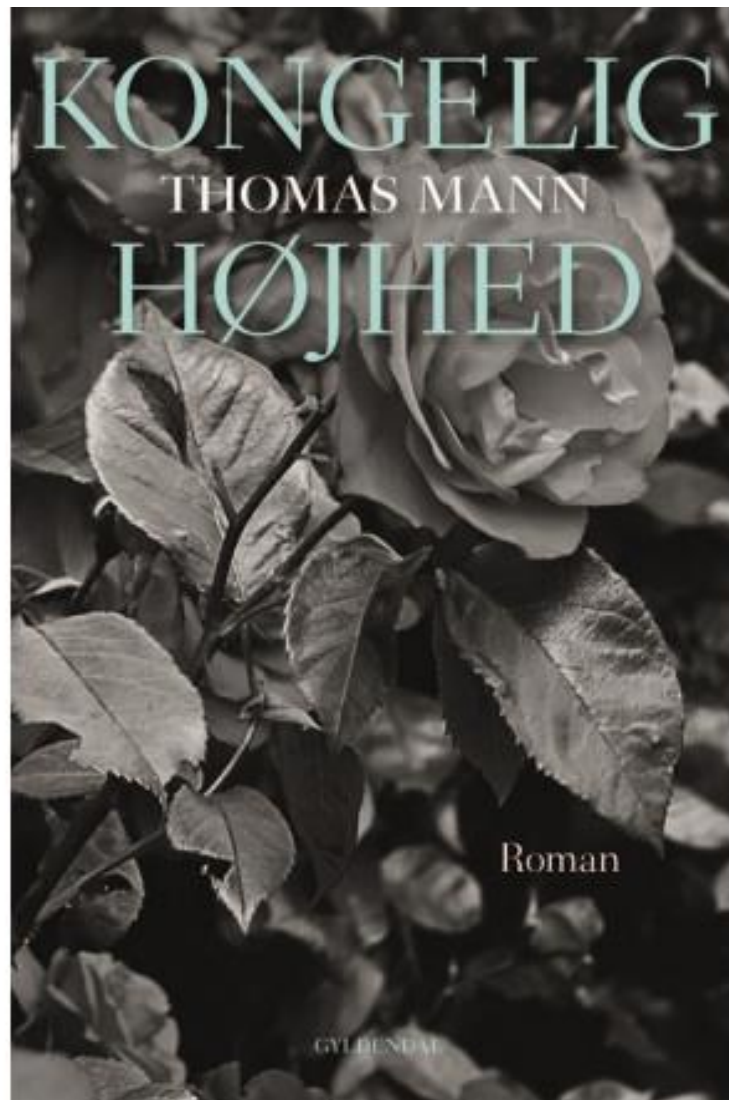
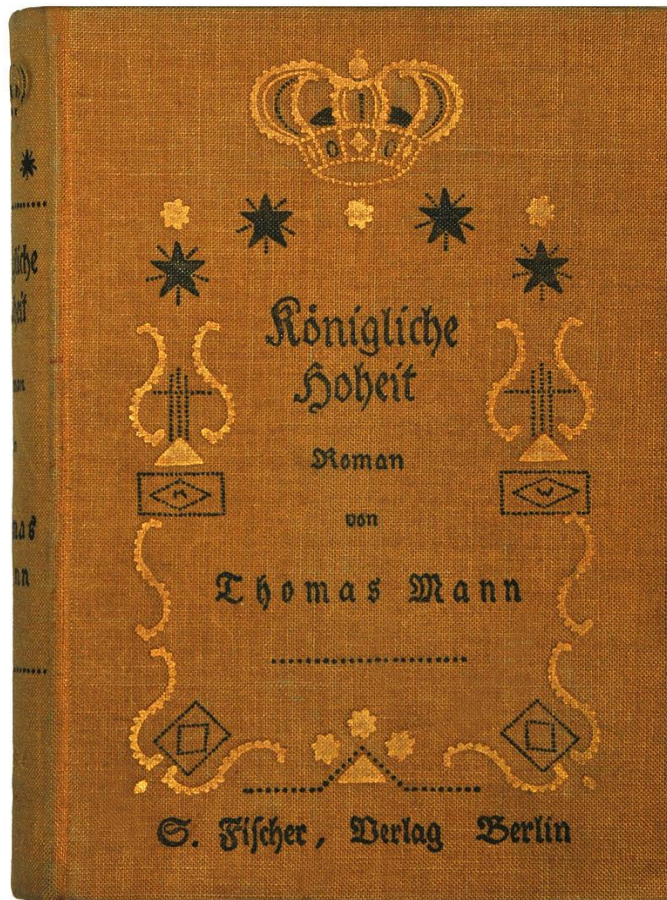
Kunstværk
"idé"

Kunstopfattelse

Kunsthåndværket

... min langsommelighed ... drejer sig ikke om ængstelighed eller om træghed, men om en overordentlig veludviklet ansvarsfølelse ved **valget af hvert enkelt ord**, ved udformningen af **hver enkelt sætning** - en ansvarsfølelse, som kræver, at man er fuldkommen frisk og som betyder, at man efter to timers arbejde bør afholde sig fra at skrive en vigtig sætning. Men hvilken sætning er 'vigtig' og hvilken er det ikke? Ved man på forhånd, om en sætning, en sætningsdel er egnet til at blive gentaget eller at tjene som **motiv, indskud, symbol, citat, relation?** [...] Således bliver **hvert sted i teksten til "et sted", hvert tillægsord til en afgørelse**, og det er klart, at produktionen på denne måde ikke bare sprudler derudad.

Et lykkeligt 'eventyr'

Hvem fortæller historien – og hvordan?

Forfatter

Fortæller

han ikke længere sov. Han var hjemme i sit værelse. En ny skoledag ventede forude. Trælse lektier, kedelige lærere og irriterende Georg. Hans liv var ikke noget tidsrejsende eventyr i rummet. Han sukede og famlede efter lyskontakten i det tætte mørke. Han fandt den med søgende fingerspidser og sukede, da han erkendte, at han var vågen og befandt sig hjemme på sit værelse. Han trykkede på knappen. Lyset blev ikke tændt. I stedet gled en række lameller til side, og åbenbarede et enormt rundt vindue, som et køje på et skib. Xander stirrede forbløffet ud gennem det buede køje. Så langt øjet rakte, svævede hundredevis af rumskibe. "Det kan ikke være sandt," sagde han og rystede på hovedet. "Selvfølgelig er det sandt." Stemmen kom bagfra. Xander drejede hoved væk fra den fascinerende rumtrafik og om til den knap så imponerende Georg. Han rejste sig op fra sin plads i underkøjen. "Hvad laver du her?" "Jeg sov. Indtil du vækkede mig..." "Sov? Sammen med mig?" "Rolig, nu. Jeg lå underst." "Underst?" "Ja, du insisterer jo på at ligge ovenpå mig." "Hvad fabler du om?" spurgte Xander med uro i stemmen. "I overkøjen, Romeo," svarede Georg og satte sig op i sin seng. Hovedet gik akkurat fri af overkøjen, hvor et blåt tæppe hang ud og halvvejs dækkede en lille trappestige. "Hvad ... er det ... for et sted?" Xander lignede en, der havde sværere ved at forstå, at han delte køjeseng med Georg, end det faktum, at der svævede enorme rumskibe udenfor deres vindue.

En objektiv og neutral fortæller ....

s. 37: Landet målte otte tusind kvadratkilometer og havde en million indbyggere ... Landet havde nogle teglværker, det havde lidt salt- og sølvminedrift ... De alkaliske helsekilder, der sprang af jorden i hovedstadens umiddelbare nærhed og var midtpunkt for lindrende kurbade, gjorde residensbyen til et kursted. .... Landet var tynget af en gæld på sekshundrede millioner ... omkring Altes Schloss lå residensen, som bestod af den gamle og den nye by, med dens offentlige bygninger, monumenter, brønde og anlæg, dens gader og pladser ... Sådan var byen; sådan var landet. Sådan var tilstandene (s. 49)

Voldsom kritik af tilstandene

Helt og aldeles ugunstige regnskabsresultater (s. 38)

En mangelfuldt organiseret forvaltning af det statslige trafikvæsen

Ikke megen gennemslagskraft i landdagen, kun træg og trohjertet loyalitet

En forfærdende tilbagegang i indtægterne

Man havde forsyndet sig mod skoven, havde opført sig formasteligt (s. 39)

Hos myndighederne savnedes den politiske indsigt

Man havde drevet umådeholden og kortsynet rovdrift på skoven

Man havde udført overdrevne og planløse handlinger

Fortælleren distancerer sig

Der herskede en hensynsløs forretningsånd (s. 40)

Enhver, der var **uden interesse i at besmykke tingenes tilstand**, måtte erklære statsfinanserne rabundus (s. 41)

En uduelig ledelse

Det var som om **dette folk** ikke på nogen måde evnede at få en tilstrækkeligt begavet finansmand til at fremstå af sin midte (s. 42)

Tvivlsomme metoder og regnskabsmæssige kneb forekom ikke sjældent

Finansdirektør Trümmerhauff var **aldeles talentløs** (s. 43)

En "vi"-fortæller !

Spoelmann havde giftet sig – med en fattig og smuk pige, halvt tysk, halvt angelsaksisk af herkomst. Hun var død, men havde efterladt ham en datter, dette forunderlige blandede blod af en pige, som **vi** nu ligeledes havde som gæst inden for **vore** mure, og som nu var nitten år. Hun hed Imma (s. 200)

Fortælleren identificerer sig med den nye tilstand af lys, lyst og glæde

Ikke så snart var det blevet bekendt, at Samuel Spoelmann om ikke af navn, så i realiteten var blevet **vor** statsbankier, før himlen lysnede over **os**, og al **vor** nød forvandlede til lyst og glæde. Det var slut med paniksalgene af statsobligationer, landets gængse rentefod sank, **vores** statsgældsbeviser blev eftertragtede som investeringer, og fra den ene dag til den anden sprang kursen på **vores** højtforrentede lån fra et kummerligt stade til højt over pari. **Vor** nationaløkonomi var befriet for trykket, mareridtet, der havde strakt sig over årtier (s. 370)

En kronikør, der ser tilbage ...

Og det var i sandhed et særtilfælde af en forlovelsessamtale. Ganske vist var ikke alt gjort med det, ja i virkeligheden var der sket meget lidt, og **når man ser tilbage på det** og betragter omstændighederne ud fra et helhedssynspunkt, så må man sige, at hvis blot én af faktorerne var forsvundet eller havde ændret sig, så lå det hele [**dengang**] endnu i fare for at opløses til intet. Hvilken lykke, føler **kronikøren** sig fristet til at udbryde, hvilken lykke, at der i spidsen for det hele foretagende stod en mand, der fast og uforfærdet så sin tid i øjnene, og ikke anså en sag for umulig, bare fordi der aldrig før var forekommet én magen til! (s. 354)

Historien er kronikørens værdiladede udlægning

Og så gik da tingene deres mindeværdige gang lige til **den lykkelige afslutning**. (s. 358)

Den fortjeneste at bringe tingene på virkelighedens grund og give begivenhederne **retning hen mod en lykkelig udgang** må **til enhver tid** tilkendes den højtstående mand, der indtil da havde iagttaget en klog tilbageholdenhed, men som i det rette øjeblik greb ind i begivenhederne, varsomt, men bestemt. **Det var Hans Excellence von Knobelsdorff**, indenrigs- og udenrigsminister og minister for det storhertugelige hus. (s. 325)

Knobelsdorff

Fortællerens helt

En allestedsnærværende mand med et mål

- Den mest gennemgående person sammen med KH
- Tilstede ved fødsel, myndiggørelse, borgerlig vielse
- Planlægger KH's uddannelsesforløb (Fasaneri, gymnasium, universitet)
- Hjælper KH "i mål" med Imma – på én betingelse
- Overtaler Albrecht 2. til at lade KH indgå borgerligt ægteskab
- Presser hoffet til at rangere Imma før alle andre ved hofballet

Ondet har sin rod i, at fyrsterne er bønder; deres formue består af jord, deres indkomst er afkastet af afgrøderne. I vore dage ... de har til dato ikke kunnet beslutte sig til at **blive industridrivende og finansfolk**. De lader sig med **beklagelig hårdnakkethed** styre af visse **forældede** og ideologiske grundbegreber som for eksempel begreberne troskab og værdighed. De fyrstelige besiddelser er bastet og bundet ved troskab – som fideikommiss. **Fordelagtige** afhændelser er udelukket. Man finder det upassende at rejse lån i dem mod pant eller skaffe sig kredit med henblik på **økonomiske forbedringer**. Administrationen er på det strengeste afskåret fra **frit** at benytte sig af **markedsconjunkturer** ...(S. 19)

Hvis denne sag skal have nogen som helst **fremtid** for sig, så fordrer det, at den nu bringes ind i **en ny udviklingsfase**. Den stagnerer, den står formløs og udsigtsløs for os som tågen derude. Det kan ikke tolereres... [...] Det næste skridt (ty. "**Fortschritt**") udadtil", sagde hr. von Knobelsdorff, [...] det må være, at man ser familien Spoelmann ved hoffet. (s. 337)

- I samtalen med Albrecht 2. sætter han ham etablering af centralvarme på Altes Schloss i udsigt (s. 358), hvilket rent faktisk gennemføres, da landet kommer til penge (s. 371)

Fremskridtets mand

Det Onde

- Stagnation
- Fastholden ved traditionsbundne begreber og værdier
- Statiske værdier bundet i jord

Det Gode

- Følge med tiden, Udvikling
- Industrialisering og finansielle transaktioner
- Fri bevægelighed og omsættelighed
- Penge, mange penge
- Ny teknologi
- **Fremskridt** = virkeliggørelse af (KH's) **lykke** og (landets) **velstand**

Hvem fortæller historien – og hvordan?

Thomas Mann

Kronikør

han ikke længere sov. Han var hjemme i sit værelse. En ny skoledag ventede forude. Trælse lektier, kedelige lærere og irriterende Georg. Hans liv var ikke noget tidsrejsende eventyr i rummet. Han sukede og famlede efter lyskontakten i det tætte mørke. Han fandt den med søgende fingerspidser og sukede, da han erkendte, at han var vågen og befandt sig hjemme på sit værelse. Han trykkede på knappen. Lyset blev ikke tændt. I stedet gled en række lameller til side, og åbenbarede et enormt rundt vindue, som et køje på et skib. Xander stirrede forbløffet ud gennem det buede køje. Så langt øjet rakte, svævede hundredevis af rumskibe. "Det kan ikke være sandt," sagde han og rystede på hovedet. "Selvfølgelig er det sandt." Stemmen kom bagfra. Xander drejede hoved væk fra den fascinerende rumtrafik og om til den knap så imponerende Georg. Han rejste sig op fra sin plads i underkøjen. "Hvad laver du her?" "Jeg sov. Indtil du vækkede mig..." "Sov? Sammen med mig?" "Rolig, nu. Jeg lå underst." "Underst?" "Ja, du insisterer jo på at ligge ovenpå mig." "Hvad fabler du om?" spurgte Xander med uro i stemmen. "I overkøjen, Romeo," svarede Georg og satte sig op i sin seng. Hovedet gik akkurat fri af overkøjen, hvor et blå tæppe hang ud og halvvejs dækkede en lille trappestige. "Hvad ... er det ... for et sted?" Xander lignede en, der havde sværere ved at forstå, at han delte køjeseng med Georg, end det faktum, at der svævede enorme rumskibe udenfor deres vindue.

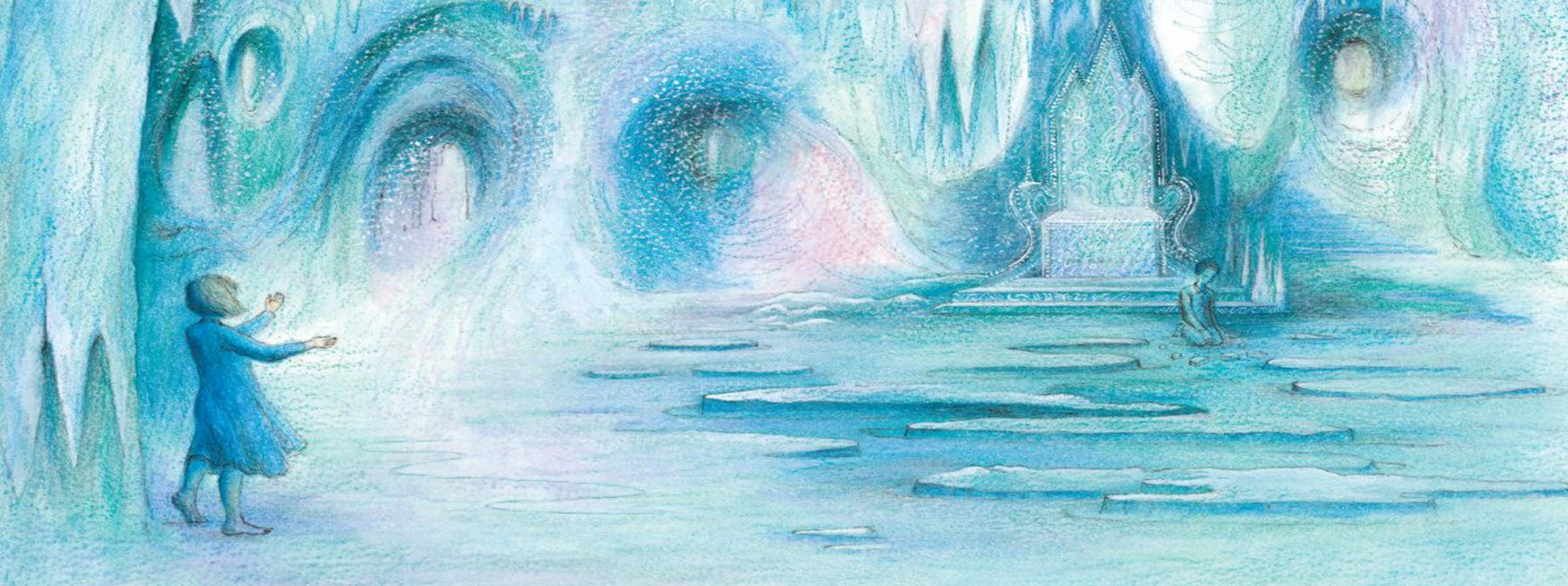
Historien om fremskridt, velstand og lykke

Rosenbusken

..i midten af den ene gård stod rosenbusken – den havde stået der fra tidernes morgen i et bed, selvom der ellers ikke var noget haveanlæg. Det var en rosenbusk som så mange andre, en slotsbetjent passede den, den stod der og overvintrede i sne, den fik regn og sol, og når tiden kom, fik den roser. Det var overordentligt pragtfulde roser, ædelt formede, med mørkerøde, fløjlsagtige blomsterblade, en øjenslyst og et sandt naturens kunstværk. Men disse roser havde en sælsom og gruelig ejendommelighed: de duftede ikke! De duftede godt nok, men af ukendte årsager var det ikke rosenduft, der udstrømmede fra dem, men duften af forrådnelse, - en svag, men ganske umiskendelig lugt af forrådnelse. Alle vidste det, det stod i rejseføreren, og fremmede kom til slotsgården for at overbevise sig derom med deres egen næse. Det hed sig også, at der et eller andet sted stod skrevet, **at der ville komme en dag, en glædens dag, en jubeldag for hele folket; da ville rosenbuskens blade begynde at dufte på det yndigste og mest naturlige.** (s. 47-48)

Men også i Eremitages tilgroede park og blomsterhaven skulle der lysnes og fornyes [...] I det store midterbed, foran opkørslen, skulle nemlig **rosenbusken** fra Altes Schloß plantes, og dér, ikke længere omgivet af skimlede mure, men i luft og sol og den fedeste mergeljord, der var at opdrive, **skulle den så se ad, hvilke roser den ville bære fremover** – og gøre folkets ord til skamme, **hvis den var forstokket og indbildsk nok til det.** (s. 374)

Sølvsalen

- og H.C. Andersens "Snedronnigen"

Han stod i et af "Pragtgemakkerne", **Sølvsalen** [...] Det var vinter og koldt, hans sko spejlede sig i det glasagtige lyse parketgulv, som gullige indlæg opdelte i firkanter; det udbredte sig for ham som en isflade. [...] **Foran de høje vinduer til højre, der vendte ud mod Albrechtspladsen**, og på hvis udvendige karme puder af sne havde lagt sig, **faldt hvide silkegardiner tungt og rigt ned mod parketgulvet**. [...] Streng og tom pragt herskede her, og en afmålt symmetri i hele arrangementet, [...] og der var koldt i **sølvsalen** med de mange lys, **som i Snedronningens sal, hvor børnenes hjerter fryser til is**. (s. 59-61)

I **Sølvsalen** trak lakajerne **gardinerne** fra ét af vinduerne, **der næsten nåede gulvet**, de åbnede det, og Klaus Heinrich og Imma trådte hen til det åbne vindue ... Der brød en jubel ud, da de nygifte viste sig ved vinduet, og de hilste og takkede. (s. 379)

Spoelmanns rigdom

- og Wagners "Ringen"

'Ilbuddet' fortalte også den spoelmannske formues eventyrlige tilblivelseshistorie, fra den første begyndelse i landet Victoria [...]

Den ældre Spoelmann havde så købt [en mine], havde sat alt på ét kort og havde for alle sine sparepenge, der bestod af fem pund sterling, ved køb erhvervet sig dette stykke alluvialland, "Paradismarken" kaldet; det var ikke større end fyrre kvadratfod. Og dagen efter havde han halvanden håndsbred under overfladen draget en klump rent guld frem i dagens lys, den tiendestørste klump i verden, "Paradise Nugget", nihundrede og firs unser og fem tusind pund værd.

Det var, fortalte "Ilbuddet", begyndelsen. Med udbyttet af sit fund var Spoelmanns far emigreret til Sydamerika, til landet Bolivia, og som guldvasker og ejer af en amalgammølle og en mine var han fortsat med at udvinde det gule metal, **ikke af floderne, men** direkte af stenmassernes skød. (s. 198)

Der 'Eibote' erzählte auch von der abenteuerlichen Entstehung des Spoelmannschen Besitzstandes, von dem **Urbeginn** im Lande Victoria...

Spoelmann der Ältere hatte die Mine gekauft, hatte sein Alles auf eine Karte gesetzt und für sein ganzes Erspartes, bestehend aus fünf Pfund Sterling, dies Stückchen Alluvialfeld, 'Paradiesfeld' genannt, nicht größer als vierzig Quadratfuß, käuflich erworben. Und tags darauf hatte er anderthalb Handbreit unter der Oberfläche einen Klumpen **Reingold**, den zehntgrössten Klumpen der Welt, den 'Paradise Nugget' von neunhundertachtzig Unzen und fünftausend Pfund wert, zutage gefördert ...

Das war, erzählte der 'Eilbote', **der Anfang** gewesen. Mit dem Erlös seines Fundes war Spoelmanns Vater nach Südamerika übergesiedelt, ins Land Bolivia, und als Goldwäscher, Amalgam-Mühlenbesitzer und **Bergwerksunternehmer** hatte er fortgefahren, **das gelbe Metall** ohne Umwege **den Flüssen, dem Schoß des Gesteins zu entreißen.** (ty. S. 205)

Alberich

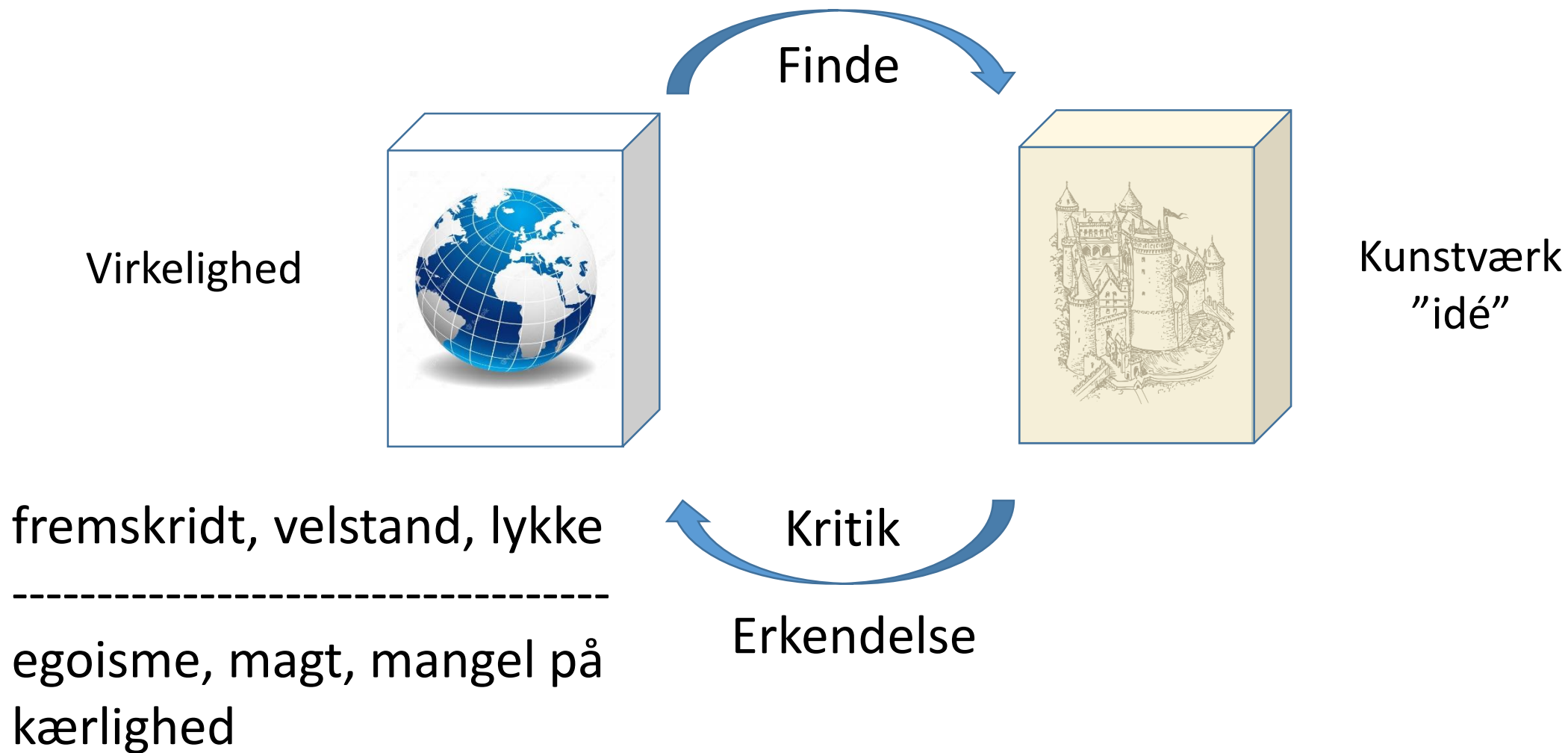
Det var lige ved, at man ikke havde skelnet Spoelmann fra de andre, så lidet pompøst fremtrådte han. I et godt stykke tid tog man hans livlæge for at være ham [...] Først i sidste øjeblik blev det bekendt, at det tværtimod var **ham den lille**, glatbarberede i den falmede **overfrakke** – ham der til gengæld havde trukket **hatten dybt ned i panden**, der var den rigtige Spoelmann [...] Formedelst en eller anden spøgefugl havde det rygte bredt sig, at alle Spoelmanns fortænder var af **guld** med en brillant indsat i midten. (s. 193-94)

Romanens og Ringens slutning

Men efter souper'en beredte studenterne og folket det unge par en hyldest med **serenader** og **fakkeltog** på *Albrechtsplatz*. Hele pladsen lå hen i **et flakkende skær**, og **en voldsom larm** overdøvede alt ... Folks opadvendte ansigter var belyst af **det mørkerøde røgfyldte skær** fra deres **glødende fakler** (s. 379)

*I slutscenen af Götterdämmerung står mænd og kvinder med **fakler** ved Gibichungernes hal og Siegfried ligbål. Brünnhilde synger sin sidste **hyldest** til Siegfried, griber en fakkel og kaster den på bålet og på gudernes borg, Valhal, som **buldrende bryder ud i lys lue**. **De forsamlede mænd og kvinder skuer dybt grebet op mod den brændende Gudeborg***

”Budskabet”

Ende